

Julian Lewański

W poszukiwaniu pierwszej edycji "Historyi o Barnabaszu"

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce
literatury polskiej 48/4, 527-530

1957

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

II. M A T E R I A Ł Y I N O T A T K I

JULIAN LEWAŃSKI

W POSZUKIWANIU PIERWSZEJ EDYCJI „HISTORYI O BARNABASZU“

Kiedy przed 24 laty zasłużony i jedyny dotąd badacz romansu staropolskiego otwierał nową serię Biblioteki Zapomnianych Poetów i Prozaików Polskich XVI—XVIII W. przedrukiem *Historyi barzo cudnej o Barnabaszu*, na karcie tytułowej uwidocznił jako datę pierwodruku rok 1571¹. Jednak podstawą przedruku był unikatowy i zdefektowany egzemplarz Biblioteki Ossolineum odbity w roku 1615². O drukarni, z której wyszedł, dowiedzieć się można dopiero drogą pośrednią, od Andrzeja Schotta, ławnika gdańskiego, który miał w ręku egzemplarz kompletny i zapisał nazwisko drukarza³. Odnotujmy tutaj, że Krzyżanowski powołał się jeszcze na prozaiczną przeróbkę *Historyi* pochodzącą spod ręki Bieniasza Budnego z r. 1583, a dostępną dzisiaj już tylko w późniejszych wydaniach w *Apoftegmatach* Budnego. Aż nadto zawiła genealogia dla tak skromnej książeczki!

Ową datę *editio princeps* z r. 1571 (w słynnej i starannej dru-

¹ *Historia o Barnabaszu z r. 1571*. Opracował Julian Krzyżanowski. Warszawa 1933. Biblioteka Zapomnianych Poetów i Prozaików Polskich XVI—XVIII W. Seria II, z. 1. Zob. recenzję Brücknera w Pamiętniku Literackim, XXXI, 1934, s. 551—557.

² Obecnie w Bibl. im. Ossolińskich, sygn. XVII-2967-III.

³ J. Lelewel, *Bibliograficznych ksiąg dwoje*. T. 1. Wilno 1823, s. 186, przypis c: „*Historia o Barnabasie*, w Krak. 1615, 4-to, *huius libri dedicationi subscripsit Seb. Fabricius* Druk. (z notat Andrzeja Schotta, ławnika)“.

O Andrzeju Schotcie czytamy w *Encyklopedii powszechnej* Orgerbranda (t. 23; Warszawa 1866, s. 130): „bibliograf, rodem z Gdańska, odbywszy nauki tamże, wyższe kończył za granicą. Po czym długi czas bawił w Warszawie i innych stronach dawnej Polski, gdzie obeznał się gruntownie z literaturą i historią. W końcu był ławnikiem miasta Gdańska i na tym urzędzie umarł w 1759 roku. [...] Zostawił [...] w rękopiśmie obszerny w 2 tomach *in folio Spis polskich anonimów i pseudonimów*. Ważny ten dla bibliografii polskiej rękopism znajdował się do r. 1832 w bibliotece publicznej warszawskiej, skąd odesłany został do Petersburga“.

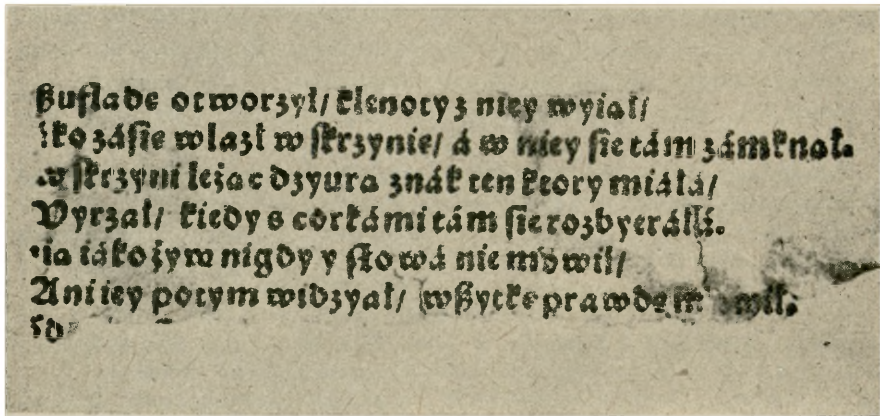
karni Macieja Wirzbięty) Krzyżanowski wyprowadził z lakonicznej notatki Joachima Lelewela⁴, wspierając się datą prozaicznej przeróbki Budnego i cytatem z przedmowy Fabrowica:

Ja, gdy ta historia do rąk moich przyszła,
Która już dawno przed tym na świat była wyszła,
Jednak, iż jej już w kramiech i znaku nie stało,
Wydać mi ją zaś na świat teraz świeżo zdało [...] ⁵.

W całej dokumentacji bibliograficznej *Historji barzo cudnej o Barnabaszu* więcej jest odsyłaczy i przypuszczeń niż dokumentów — to okoliczność charakterystyczna dla dziejów naszych bibliotek, tak obfitujących w katastrofalne wydarzenia.

Krzyżanowski opatrzył informację Lelewela o domniemanej pierwszej edycji z r. 1571 słusznymi zastrzeżeniami: „jeśli polegać na Lelewelu“, „gdyby jednak nawet przyjąć omyłkę znakomitego historyka“ — a jednocześnie z żalem wspominał o jej zaginieniu, które zmniejszało gwarancję poprawnego odczytania wersji autorskiej.

Z niemałą satysfakcją prezentujemy obecnie odszukany fragment owego wydania. W październiku 1956, podczas pracy w zasobnej i gościnnej Bibliotece Seminarium Duchownego w Sandomierzu, wpadł mi w ręce pomięty skrawek druku, użyty, zdaje się, poprzednio dla celów introligatorskich. Znajdują się na nim wiersze 757—762 oraz 789—794 tego ciekawego romansu.

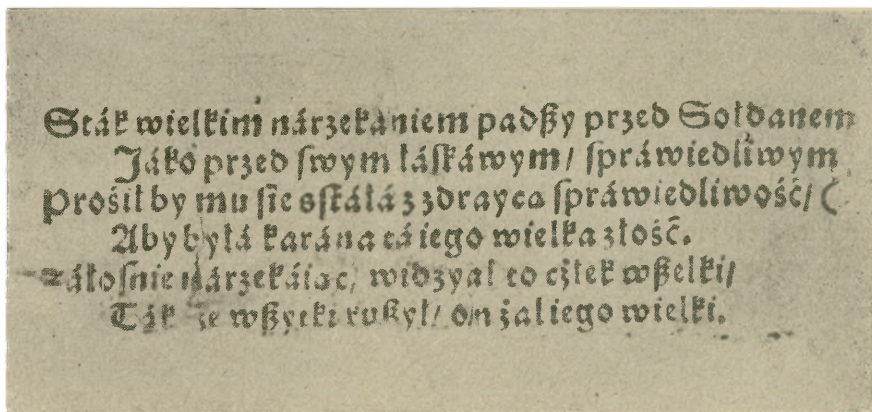
1. Reprodukacja skrawka druku (strona *recto*), zawierającego w. 757—762 *Historji barzo cudnej o Barnabaszu*. Własność Biblioteki Seminarium Duchownego w Sandomierzu.

⁴ Lelewel, *op. cit.*, s. 181: „U Wirzbięty drukowane były kazania Sarnickiego 1564 i inne niektóre dzieła jego, pisma Niemojowskiego 1566, 1572. *Szlachcic* Mikołaja Chrzystoporskiego 1573, *Barnabasz*, historia 1571“.

⁵ *Historia o Barnabaszu z r. 1571*, s. 17.

RECTO

[Ják] Izufładę otworzył /klenoty z niey wyjął/
 [Já]ko záfię wlaź w fkrzynię /á w niey fie tám zámknął.
 Já w fkrzyni leżąc dzyurą znák ten ktory miałá
 Vyrzał /kiedy s corkámi tám fie rozbyerálá.
 [Á z n]iá iáko żyw nigdy y fłowá nie mowil/
 Ani iey potym widzyał /wsztykę prawdę mowil.

2. Reprodukacja skrawka druku (strona *verso*), zawierającego w. 789—794 *Historyi barzo cudnej o Barnabaszu*. Własność Biblioteki Seminarium Duchownego w Sandomierzu.

VERSO

Sták wielkim nárzekániem padszy przed Soldanem
 Jáko przed swym láfkáwym /spráwiedliwym [panem]
 Prośil by mu sie oftálá z zdraycá /spráwiedliwośc/ (
 Aby byłá karána tá iego wielka złośc.
 Záłośnie nárzekáiąc, widzyał to człek wszelki/
 Ták [i]że wsztyki ruszył /on žal iego wielki.

Możemy więc obecnie udokumentować notatkę Lelewela. Analiza strony graficznej druku każe go wiązać z prasami Wirzbięty. Z łatwo dostępnych edycji najbliższa mu wyglądem jest *Zuzanna Kochanowskiego* z roku około 1562⁶. Dokładną datę opierać musimy dalej na notatce w *Bibliograficznych księgach*. Potwierdzimy też bardzo gorliwie ową uwagę Krzyżanowskiego, że dopiero druk Wirzbięty dawałby podstawy do poprawnej edycji nowoczesnej. Na małej przestrzeni tekstu, bo tylko w dwunastu wierszach, dru-

⁶ Zob. K. Piekarski, *Bibliografia dzieł Jana Kochanowskiego*. Wiek XVI i XVII. Wydanie 2, rozszerzone. Kraków 1934, XXIX, 1.

karczyc Fabrowica dokonał trzech zmian. U Wirzbięty mamy: \int z u f l a d ę (w. 757), t á m (w. 760), rączkę marginalną do w. 791; u Fabrowica: \int z u f l a d k ę, t a k, w. 791 bez uzupełnień. Gdybyśmy chcieli z tych odmianek tekstu wyprowadzać wnioszek statystyczny i kwestionować co czwarty wiersz przedruku, to lepiej by na karcie tytułowej transkrypcji Krzyżanowskiego dać rok 1615. Nie ma też pewności, czy oprawa edytorska (wierszyk na karcie tytułowej, *Do czytelnika, Prośba do Pana Boga przeczytawszy tę historiją, Przestroga Paniom*) pochodzi z owej domniemanej pierwszej edycji, czy jest naddatkiem Fabrowica.

Obecnie parę uwag o owej *editio princeps*. Między obu drukami zachodzi szereg różnic ortograficznych, które łatwo wytłumaczyć i odległością w czasie, i odmiennymi zwyczajami drukarskimi. Najwięcej przecież wątpliwości budzi sposób oznaczania palatalizacji przy pomocy *y* zamiast przyjętego od poł. wieku XVI *i*. Oto zestawienie:

WIRZBIĘTA (1571)	FABROWIC (1615)
dzyurą	dźiurą
rozbyeráta	rozbieráta
widzyał	widźiał
widzyał	widźiał

Kontrola druków Wirzbięty z lat pobliskich pokazuje, że wprawdzie współczesne *Historiji* edycje używają przygodnie i niekonsekwentnie *y* dla oznaczenia palatalizacji, ale tylko takie, które opierają się na tekstach starszych (np. biblijnych). Natomiast teksty nowe, także nieco wcześniejsze od *Historiji*, jak *Dworzanin* Górnickiego z r. 1566, form takich nie znają, stosując zupełnie poprawnie *i*.

Nasuwa się więc hipoteza alternatywna: albo edycja z r. 1571 była już przedrukiem z jakiegoś nieznanego wydania z pierwszej połowy lub połowy w. XVI, albo została oparta na starszym rękopisie. W każdym razie polskiego opracowania *Historiji barzo cudnej o Barnabaszu* dokonano parę dziesiątków lat wcześniej, niż wskazuje data zapisana przez Lelewela.

Odszukany skrawek introligatorskiej makulatury rozwiązał jedną wątpliwość bibliograficzną, ale otworzył kwestię nową, która może przy pomocy podobnego skrawka z zapomnianej biblioteki dać się wreszcie zamknąć⁷.

⁷ Identyfikację czcionki zachowanego skrawka z kasztami Macieja Wirzbięty potwierdziła w zasobach starych druków Bibl. Narodowej dr Maria Cytowska, za co składam jej na tym miejscu uprzejme podziękowanie.